

իր կողմից նոյնպէս յարձակում էր պօղի-
ցիայի վրա: Վերջի վերջոյ պօղիցիան ստիպ-
ված էր պատսպարվել զօրանոցի մէջ և
համբերութեամբ նայել ամբոխի անկարգու-
թիւններին մինչև աւելի ուժեղ զօրքեր
հասնեն, որոնց վրա սկսեցին նոյնպէս քարեր
գցել: Երեկոյեան պօղիցիականները նորից
յարձակվեցան ամբոխի վրա և դարձեալ
ստիպված էին յետ քաշվել: Մինչև անգամ
քաղաքայեւոր կանչեց զինուորներին: «յաղ-
թութիւնը ձերն է, բայց խորհուրդ եմ
տալիս հեռանալ, քանի որ ողջ էք մնացել»:
Գիշերը ամբոխը բոլոր լապտերները հանդ-
ցելուց յետոյ ցրվեցաւ: Այս անցքերի մա-
սին քննութիւններ են կատարվում: Լծող-
նում մի քանի ժամանակից հիմնված է
ժողովրդական միութիւնը: Այդ
միութեան անդամներէն մէկը, որ կառավա-
րութեան կուսակիցներէն է, առաջարկեց
իրանդիայի մէջ կատարված կալանաւորու-
թիւնները կանոնաւոր ծանաչել, որովհետեւ
կալանաւոր միութեան առաջնորդների
վարմունքը սպօրնի է: Բայց նրան ժողո-
վը ստիպեց լռել: Ժողովրդական միութիւնը
վնաս արգարացնել Պարսկի կուսակիցնե-
րին և բողոքել բռնաւորութեան և կա-
մայականութեան դէմ: Ամենալաւ ծառա-
խօսներից մէկը այդ ժողովի մէջ օրինորդ
Արայհանն էր: Մի ուրիշ ծառախօս օրինորդ
Էլենա Տէյլօր, Զօն Ստիւարտ Միլլի որ-
դեգրուհին Գլադստօնին «ստոր դաւա-
ճան» անուանեց: Բայց առհասարակ Լծո-
ղոնի մէջ շատ բաւական են Ֆրստերի
հաստատ պատասխանից, որ նա տուեց
Գուրլինի պատգամաւորութեանը: Պատգա-
մաւորութիւնը բողոքում էր քաղաքի մէջ
զօրքեր կենտրոնացնելու դէմ:

Ամերիկական իրանդացիները բազմա-
մարդ ժողովներ են կազմում Պարսկի կա-
լանաւորելու դէմ բողոքելու համար: Նիւ-
իօրիկի մէջ Օկոնօր Էգօն մի ժողով կազմեց,
որ չափազանց բազմամարդ էր: Ահա-
գին դահլիճը լիքն էր, այնպէս որ 10,000
աւելի մարդիկ իրանց համար տեղ չը կա-
րողացան գտնել: Կալանաւոր միութեան
կալանաւորված անդամների անունները ծա-
փահարութիւններով էին ընդունվում, իսկ
Գլադստօնի անունը արտասանելուց յետոյ

ներկայ եղողները սկսեցին սուլել: Էգօն
պնդում էր, որ անկարելի է ճնշել կալուա-
ծական միութիւնը: Այդ ժողովի ժամա-
նակ խօսեց նոյնպէս և Պարսկի մայրը, որ
ողեւորութեամբ ընդունվեցաւ: Նա ասաց,
որ իր որդու կալանաւորելը պատկուհի
գործը և որ դա դրական օգուտ կը տայ
իրանդական գործին: Տիկին Պարսկի աւե-
լացեց, որ նա ուղեւորվում է իրանդիա իր
որդուն բանտի մէջ այցելելու համար: Շա-
տները առաջարկեցին նուիրատուութիւններ
հաւաքել:

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Գալիքի, 6 հոկտեմբերի

Մեր ցամաք գրականութիւնը զարգարող
յայտնի բոմանիստ պ. Բաֆֆին, այս օրերումս
իր հետախուզական ճանապարհորդութիւնից ժա-
մանց մեր քաղաքը: Նա մի քանի օրից յետ
կուղեւորվի դէպի Քիֆլիս:

Ձանազան անախորժ անձնական հանգամանք-
ների պատճառով երկար ժամանակ է, որ «Մշա-
կին» բան չեմ գրել. ուսուցիչները այդ ամարա-
լիս, իսկ ես էլ իմ գրչիս էի հանգիստ տուել:
Բայց քանի որ ես լսել էի, մի քանի պատա-
հական թղթակիցներ դուրս պրծան Կալէփից և
մի քանի նամակներ տուին «Մշակին»: Դրանց
մէջ երեկո տեղ է բռնում պ. Արէլ Արէլեանոն-
ցի յայտնած խաղ և անփորձաւոր մտքերը Գա-
լիքի ընթերցարանի և հայ հասարակութեան վե-
րաբերութեամբ, որոնցից ոմանք, այն ստորձանի
անխոհեմ են, որ պէտք է թիակով քերել: Օրի-
նակ, եթէ որ ճրագով մանգա, հազիւ թէ մեր
քաղաքում 15 կամ շատ շատ 20 հոգի լրագիր
կարդացող կը գտնես, էլ չենք ասում, որ ըն-
թերցարանից գիրք տանող կարգադրողները միայն
մի քանի հոգի են, էլ չենք ասում որ Կալէփում
բոլորը՝ հազիւ թէ մի 15 օրինակ լրագիր է բու-
սացվում, 10 «Մշակ», 2 «Միգրու», 2 «Փարոս»
և 1 «Մասիս»: Բայց ինչ ենք տեսնում, այս մի
քանի հոգի կարգադրողների համար պ. Արէլ-
սեանցը առաջարկում է մի օրգան հիմնել, ինչ
լաւ որ մի համալսարան էլ նրա պոչից չէ կպց-
րել:—Հասկացանք, պարոն, բայց օրգանը որ փո-
ղով, որ տպարանով, որ խմբագրով և որ մի քա-
նի հարկեր բաժանորդներով էք կամենում հիմ-
նել և հրատարակել. չը լինի թէ պ. Գրիգոր Նի-
կողոսեանի նկարագրած «Լոյսը» ձևը երազին է
եկել և դուք էլ ուզում էք մի վրկտոր Հիւզօ
դառնալ: Թայտնում ենք որ այդպիսի օրգաններ
կ. Պօլսում միայն տեղի կունենան, իսկ եթէ որ

քաջէք հանէք, աղաղակում էր նա թիւրքաց
այնչափ խիստ և հզօր ժամանակ, դարձեալ ես
հրապարակաւ, տասնեակ հազար մարդու մէջ
կասեմ ձեզ թէ այն երկիրը, որը չէ նուաճված
զէնքով, նա ձեզ հպատակ չէ կարող համարվի,
վասնորոյ և նորա զէնք բարձրացնել որի դէմ
ուզէ լինի (այսինքն թիւրքից կառավարու-
թեան) չէ կարող ապստամբութիւն հա-
մարվել: Այս կատաղի խօսքերը և պաշտպա-
նութիւնը այնչափ զօրեղ տպաւորութիւն արե-
ցին եւրօպական դեսպանների վրա, որ ամբողջ
Եւրօպան թիւրքաց հեռագրական լուրերով այդ
մասին, որովհետեւ երբ այնպիսի մի բարբարոս
ժամանակ մայրաքաղաքի մէջ անգամ մի հատ
հայ յանդգնում էր այդպէս խօսել, կը նշանակէ,
կարծում էին օտարները, թէ հայ ազգի գործիչ-
ների ոտի տակի հողը շատ ամուր է... Զը գի-
տէին որդմնիւթը հայոց վիճակը, չը գիտէին
թէ հայոց բանը միշտ այդպէս է եղել՝ անձա-
մասնութեան անպիտանութիւնները ծածկողը և
երես պարզ անողները եղել են միշտ մի քանի
էջի նախադասներ...

Որչափ էլ հետաքրքիր լինի իւրաքանչիւր աղ-
նիւ հայի համար իր արժանաւոր մարդիկներից
մէկի կեանքը աւելի մանրամասնութեամբ իմա-
նալու, բայց փանոսեանը, փառք Աստուծու, դեռ
կենդան է, դեռ մերթ ընդ մերթ կը հնչի նորա
որոտալից ձայնը կ. Պօլսի ապիկար ինտելիգեն-
ցիայի ականջին, ինչպէս մի հին առիւծի ձայն
նորահաս չակալների մէջ. վասնորոյ երեկ ես
չեմ լինի առաջինը, որ կը խօսեմ այս արի
հայկական ժամանակակից տիպերից մինի վրա:
Կը յիշեմ միայն հարեանցի կերպով այն, որ

դուք էլ հոսոս էք, գնացէք կ. Պօլս, այն-
տեղ ձեզ լաւ կընդունեն:

«Այլ առակ լուարուք». պ. Արէլսեանցը մի
ուրիշ երազ էլ է տեսել. նա ասում է որ մեր
ազգային ընթերցարանը ձրի «Մշակներ» է ստա-
նում նորա խմբագրութիւնից, և ինչ իրաւունք
է, որ ձրի էլ չէ տարածում, որ ամեն ոք կար-
դային ընթերցարանը երբէք ձրի լրագիր չէ
ստացել «Մշակի» խմբագրութիւնից: Պարոնը չը-
սել է զանգակի ձայն, բայց չը գիտէ ուր է այն:
Մի ժամանակ, մեր ընթերցարանը հանգուցեալ
լրագրական ընկերութիւնից մի քանի օրինակ
«Մշակ և Մեղու» էր ստանում և նրանց տարա-
ծում զանազան քաղաքներ և գիւղեր, բայց դա
արդէն վաղուց դադարել է: Վերջապէս մենք
խորհուրդ կը տանք պ. Արէլսեանին, որ երբ
ուզում է բան գրել, առաջ լաւ քննէ, հաստատ
իմանայ և յետոյ հրապարակ հանէ իր միտմանը,
եթէ ոչ յօնքը շինելու տեղ աչքն էլ կը հանէ:
Պարոնց և թիւրքաց սահմանների վրա եղող
քրդական ապստամբութիւնը, համարեա թէ հա-
սել է իր վախճանին. երբ որ Սովետաբուլղարում
Համզ աղան սպանվեցաւ պարսից զինուորնե-
րից, դրանից յետ պարսից բանակը իր ուշա-
տեղութիւնը դարձրեց դէպի Ալի աղա Շիկակը, որ
այդ անունով ցեղի զխաւոյն է: Ալի աղան մի
կարճ ժամանակ Սալմաստի լեռներում ամրանա-
լով կատաղաբար կուռց պարսիկներէ հետ, որտեղ
մեռաւ նրա 9 որդիներից ամենաքաջը, որից յետ
Ալի աղան տեսնելով, որ չէ կարող երկար ժա-
մանակ ընդդիմադրել պարսից, գիշերով փախաւ:
Թիւրքաց հողը, որ վայելում է փաշաների
պաշտպանութիւնը, Հասկանալի է որ Շէյխ Ի-
բրահիմլահին բռնելուց յետ, թիւրքաց կառա-
վարութեանը հարկաւոր էր մի այդպիսի աւազա-
կապետ, որպէս զի այն կողմերի թշուառ հայե-
րի հանգիստը աւելի ևս վրդովէ, որպէս զի այն
կողմերից հայի անուն չը լսվի, որպէս զի Հա-
յաստանի անունը Քիւրդիստան դառնայ և 61
թիւրք ջնջվի:

Մեր Արամեան դպրոցը փոքր առ փոքր բա-
րեկարգութեան մէջ է մտնում: Նոր հրաւիրված
ուսուցիչներն եկան. պ. Ս. Գլադադեանը տեսուչ
է ընտրված, իսկ պ. Կ. Տ. Աստուածատուրեանը
ուսուցիչն է և Ֆրանսերենի ուսուցիչ: Բայց պէտք
է ասել, որ Արամեան դպրոցը անցեալ տարուայ
ընթացքում խիստ զգալի կորուստ է ունեցել ու-
սումական մասի մէջ. յուսալի է, որ ներկայ ու-
սումական շրջանում դպրոցը մի նախանձելի
զրութիւն ստանայ, այժմեան հոգաբարձութեան
և ուսուցչաց խումբի ջանքերով:

Քանի տարի է, որ մեր քաղաքում սովորութիւն
է դարձել և արդէն բարեկենդանի օրերում ներ-
կայացվել են մի քանի թատերական ներկայա-

վնգօրայի և Բուրսոսայի սովի ժամանակ, նոյն-
պէս Վանայ հրեանի ժամանակ Մանգուսմէի
խմբագրութիւնը ճշդիւ նոյն դերն է կատարել,
ինչ Մշակը անցեալ սովի ժամանակ: Բացի
այդ, կ. Պօլսի ազգային հիւանդանոցը քիչ թէ
շատ կարգի բերելը, կ. Պօլսի մէջ առաջին ան-
գամ օրինորդաց և մասնաւոր տղայոց վարժարան
բաց անողը եղել է Կարապետ փանոսեանը, որը
իր լրագրից ստացած մօտ եօթնասուն հազար
րուր լարիւնքը (Մանգուսմէի էֆէքտըրը այդ
ժամանակ հասած էր այնպիսի ապօգէյի, որ
օտարներն անգամ Մանգուսմէի մէջ յայտա-
արութիւն տպելու համար երբեմն հարկւարապա-
տիկ էին վճարում, միմեանց հետ կոնկուրենցիա
անելով) մինչև վերջի փարան ծախսել է այդ
դպրոցների վրա, իսկ երբ իր լրագիրը քիչ ըն-
կել է, շատ ուրիշ իր օրինակով հանդէս դուրս
եկած թիւրքախօս լրագիրների մրցումից, այդ
ժամանակ ինքը հասարակութիւնը էլ չօգնելով
և ոչինչ նւթախան զոհաբերութիւն չանելով իր
որդկերանց կրթութեան համար, հարկադրեց
փանոսեանի աչքին արտասուքով փակել ուսում-
նարանները և հազարաւոր մանուկներին միաք-
բարեաւ ստել:

Վերջապէս վրա է հանում վերջին թիւրքա-
ուսու պատերազմը. շատ ազգերի խլրտումների
մէջ երևում է և հայոց ազգային շարժումը:
Միտք է յղանում մի քանիսներին մէջ՝ ստեղծել
պաշտօնական և միջազգային հայկական
հարց, փանոսեանը ի հարկէ կարծիք կարծիք-
ների յետեւ է յայտնում գործին այնպիսի
ընթացք տալու համար, որ արած քայլերը ու-
նենան անմիջական արդիւնք. երեակայեցէք,

ցումներ, իսկ այս տարի այդ հարցը վաղ արթնա-
նալով, մի քանի ամիս առաջ սկսվեցաւ Սեպ-
տեմբերի 27-ին, կիրակի ցիւնը, մեր դերասանա-
կան խումբը ներկայացրեց «Լարդանանց պատե-
րազմը» և «Medecin malgrès lui»: Բոլոր լծա-
ները և աթոռները բռնված էին. ներկայացում-
ները անսպասելի կերպով յաջող անցան: Դիտա-
ւորութիւն կայ մինչև բարեկենդան շարունակել,
գոնէ ամիսը մի անգամ:

Թէհրանի հայոց դպրոցն էլ մի միսթարական
երեւոյթ չունի. այնուհից նամակներ ենք ստա-
նում, որ խիստ սև գոյնով են նկարագրում տե-
ղական հայերի և դպրոցի վիճակը: Նամակագրի
խօսքով Թէհրանի հայերը երկու կուսակցու-
թեան բաժանվելով՝ իրարու ատում են: Այդ
կուսակցութեան մէկի գլուխն անցել է պ. Գա-
սպարեան անունով տաճկաստանցի ուսուցիչը՝
իր բազմաճախարակեան մեքենայով. իսկ միւսի
գլուխը Մեսրոպ քահանայ ֆաթաղեանցը: Սրանք
աշխատում են մէկի միւսի ձեռքից խլել դպրոցի
տեսչութեան պաշտօնը, նշանակում է չէնք ու-
չնորճը իրարու դէմ պատերազմում են: Միւս
կողմից Թէհրանի հայ տիկնայք ժողով կազմելով
մի գեղեցիկ խորհուրդ են յղացել, որ մի օրնոր-
դական դպրոց բաց անեն և դրա համար իրանց
մէջ 200 թուման արդէն հաւաքել են. դպրոցն
էլ բացվելու վրա է, միայն սպասում են տես-
չին թէ այդ դպրոցի տեսչութիւնն նրանցից ո՞րը
կը խլէ: Անկասկած դրանցից որն որ խլէ, կա-
նանց մէջ էլ մի խռովութիւնն են կը գցէ, իբրեւ
քաջ ախոյեան, այն ժամանակ պէտք է ասել
հիւանդ հիւանդ իւլիւն: Նոյն պ. Գասպարեանի
և իր աշակերտ պ. Սիսակի մէջ ես մի վիճ է բաց-
վել, ասում է նամակագիրը: Յիշեալ պ. Սիսա-
կը մի ժամանակ եղել է Գասպարեանի աշակեր-
տը, իսկ այժմ այնտեղ ուսուցիչ է, բայց հարցը
նրանումն է, որ ոչ թէ Գասպարեանը չէ կա-
րողանում իր աշակերտին համոզել թէ նա իր
աշակերտն է, ընդհակառակը պ. Սիսակը պըն-
դում է թէ ինքն է եղած պ. Գասպարեանի ու-
սուցիչը. ահա քեզ մի դառն վիճակ. մի ծանր
խնդիր, և դժուար թէ կարելի լինի լուծել:

Ատրպատականում դիֆտերիա և տիֆը ի-
րանց զանազան տեսակներով տարածված են:
Սեպտեմբերի 20-ից մինչև 27 ցուրտ էր և փո-
թորիկ. լեռներում արդէն ձիւնը նստել է:

Արմենակ

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐՈՒԹԻՐԻ, 19 հոկտեմբերի: «Пра-
вит. Вѣст.» լրագիրը հաղորդում է. Ֆրի-
դէ նշանակված է կովկասեան պատերազմա-
կան շրջանի արտիլերիայի հրամանատար:

այս անգամ փանոսեանի խօսքը էլ բանի տեղ
չէ անցնում, որովհետեւ նրա լրագիրը էլ չունէ
չորս-հինգ հազար բաժանորդ և նա էլ հարուստ
չէ: Գալիս է վերջապէս հերթը Բերլին պատուի-
րակներ ուղարկելուն. փանոսեանը դէմ կացաւ
այն մտքին, որ այդպիսի ընդհանուր ազգային
գործի ներկայացուցիչները Եւրօպայի առաջ լի-
նեն հոգեւորականները. դարձեալ լսող չեղաւ և
հայոց խնդրին տուեցին վարդապետների և մի
քանի տիրացուների շարժման կերպարանը: Փա-
նոսեանի համբերութեան չափը այս անգամ էլ
անցաւ և երբ 61-երորդ յօդուածը եղաւ այս-
օր—էգուցվայ մի բան, այդ օրից կատաղի
առիւծի պէս սկսեց մռնչիլ փանոսեանը բոլոր
նոցա դէմ, որոնք չը լսեցին իրան. նա այնպիսի
չանթահար յարձակումներ սկսեց անել ամենքի,
նաև Ներսէսի վրա, որ զայրացած ամբոխը եկաւ
կոխեց խմբագրատունը և քանդեց տպարանը,
բայց յայտնի է, որ ամբոխի զգացմունքը եթէ
յանցաւոր է լինում, այդ միշտ միայն մի քանի
չարագրգիւնների և թշնամիների դրդելով, այլ
ոչ ինքնաբերաբար, վասնորոյ երբ ընդհանուր
յուզմունքը անցաւ և ֆաթաղեանի պէս խար-
դալի դրդիչներին ճանաչեց ժողովուրդը, իսկոյն
զիջում արեց, հաշտվեց և ներողութեան ձեռք
մեկնեց իր հին վետերանին: Քաջալերվելով ժո-
ղովրդի այդպիսի ազնիւ վարմունքից, փանո-
սեանը ուզեց մատուցանել 61-երորդ յօդուա-
ծին մի մեծ և անհրաժեշտ ծառայութիւն. որի
մասին թոյլ կը տաք գրել հետեւեալ անգամ:

Գրիգոր Նիկողոսեան